

УДК 911.5+911.9

DOI: 10.31652/2786-5665-2022-2-72-83

Чехній В.М.

Кандидат географічних наук, завідувач відділу ландшафтознавства.

Інститут географії НАН України, Україна.

chekhniy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1430-9175

КОНЦЕПЦІЯ ЛАНДШАФТУ У СФЕРІ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

На сьогодні дедалі більшого значення у контексті поствоєнних викликів, що незабаром постануть перед нашою державою, набуває досвід розвинених країн щодо залучення концепції ландшафту до системи ухвалення рішень, пов'язаних з розвитком територій. Мета цього дослідження – розкрити особливості реалізації концепції ландшафту у сфері практичної діяльності Великої Британії, продемонструвати її потенціал для вирішення широкого діапазону проблемних питань, що стоять перед суспільством у контексті сталого розвитку. Науковим фундаментом представлення ландшафту у сфері практичної діяльності у Великій Британії з кінця 1980-х років стала методологія оцінювання характеру ландшафту. На даний час, адаптована зокрема і до міських ландшафтів та ландшафтів узбереж, вона наскрізно проходить через різноцільові методичні документи у багатьох сферах практичної діяльності, що мають зв'язок з територією. Представлений за допомогою цієї методології характер ландшафту став складовою численних стратегій, політик і планів на різних рівнях адміністративно-територіального устрою держави, що забезпечує необхідне врахування при ухваленні рішень ландшафтних особливостей території у комплексному поєднанні природних, соціокультурних і перцепційних складових.

Ключові слова: ландшафт, Європейська ландшафтна конвенція, характер ландшафту, оцінка характеру ландшафту, сталий розвиток, сфера практичної діяльності, Велика Британія.

Chekhniy V.M. THE CONCEPT OF LANDSCAPE IN PRACTICE: THE EXPERIENCE OF GREAT BRITAIN

Application of knowledge about landscapes as a powerful tool for making effective management decisions related to the territory today for our state acquires particular importance in the context of post-war challenges facing Ukraine, in particular those related to the restoration of landscapes disturbed by military activity. Important in this context is the experience of developed countries, which have made significant progress in involving the concept of landscape in the sphere of practice, including through the consistent implementation of the provisions of the European Landscape Convention. The purpose of this study is to reveal the specific features of the implementation of the concept of landscape in practice in the UK, and to demonstrate its potential for solving a wide range of problematic issues facing society in the context of sustainable development. In the course of this research scientific publications on the topic and some legal documents, which refer to the landscape, guidances and guidelines, developed with the support and often with direct participation of the authorized government agencies, were analyzed. The methodology of landscape character assessment has been the scientific basis for landscape representation in practice in Great Britain since the late 1980s. Today, adapted in particular to townscapes and seascapes, it passes through various methodological documents in many fields of practice related to the territory. The landscape character represented by this methodology has become an integral part of numerous strategies, policies and plans at different levels of the administrative division of the state, which provides the necessary consideration in the decision-making of the landscape features of the territory in a combination of natural, socio-cultural and perceptual components.

Keywords: landscape, European Landscape Convention, landscape character, landscape character assessment, sustainable development, field of practice, Great Britain.

Актуальність теми дослідження. На сьогодні концепція ландшафту, змістовно збагачена у результаті взаємодій між різними полями культури, посідає особливе місце у сучасній науці, перш за все в географії та в суміжних з нею галузях знань, сфокусованих на вивченні простору з холистичних позицій. Істотне світоглядне значення концепції ландшафту та її вагомий пізнавальний потенціал створюють усі передумови для активного залучення знань про ландшафти до розв'язання важливих проблем сьогодення на різних просторових рівнях, зокрема у контексті сталого (збалансованого) розвитку. Можливі шляхи такої практичної реалізації ландшафтознавчої методології традиційно опрацьовуються при виконанні фундаментальних наукових досліджень та є обов'язковою складовою досліджень прикладного спрямування, зокрема у межах окремих цільових проєктів. Проте для системного вирішення зазначених проблем у межах держави цього не достатньо, ця методологія має бути вмонтована у сферу ухвалення державних рішень на різних рівнях. Створення наукових засад таких рішень та безпосереднє застосування їх при управлінні територією може стати реальністю у результаті колективних зусиль суб'єктів наукової діяльності, громадських організацій та уповноважених державних органів. У цьому контексті важливим є вивчення досвіду окремих розвинених країн, яким значною мірою вдалося на державному рівні вмонтувати концепцію ландшафту у сферу практичної діяльності. Необхідність ознайомлення з таким досвідом є особливо відчутною у теперішній час, в очікуванні на післявоєнне відновлення ландшафтів держави.

Стан вивчення питання, основні праці. Досвід практичного використання знань про ландшафти, який стосується розвинених країн, у вітчизняній науковій літературі представлений недостатньо. Найбільш повно

багатоманіття напрямів і способів практичної реалізації ландшафтознавчої методології – головним чином, північноамериканської та європейської – розкрито у роботах М.Д. Гродзинського [1, 2], прикладні аспекти трансдисциплінарної геоєкології, науки, підвалини якої вибудовані на цій самій традиції наукової думки, з численними прикладами застосувань подано І.С. Кругловим [3]. Своєрідним провідником залучення ландшафтознавчих ідей до практики державного управління у сфері просторового планування є західноєвропейський, перш за все німецький досвід з ландшафтного планування, адаптований до українських реалій [4, 5]. Окремі складові зазначеного зарубіжного досвіду представлені у роботах Г.І. Денисика, В.М. Петліна, Ю.Г. Тютюнника, П.Г. Шищенка та інших українських вчених-географів.

Мета дослідження – виявити особливості реалізації концепції ландшафту у сфері практичної діяльності Великої Британії, розкрити її потенціал для вирішення широкого діапазону проблемних питань, що стоять перед суспільством у контексті збалансованого розвитку.

Поза дужками у цьому дослідженні залишився комплекс складних питань щодо місця ландшафту у сучасній правовій системі Великої Британії та щодо наявної множини нюансів використання концепції ландшафту в окремих сферах практичної діяльності (просторового планування, охорони природи, збереження культурної спадщини та інших), зокрема на рівні окремих історичних провінцій Великої Британії – Англії, Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. Це тема для окремих предметних розвідок. У цій публікації представлено радше загальний стан «ландшафтознавчого забезпечення» практичної складової державної політики, що має виражений територіальний вимір.

Методи дослідження. При виконанні цього дослідження здійснено аналіз наукових публікацій із зазначеної тематики та окремих правових документів, у яких йдеться про ландшафт, а також робіт методичного змісту та настановчого спрямування – розроблених за підтримки й часто за безпосередньої участі уповноважених органів державної влади. Саме у них містяться підходи до розуміння ландшафту, методи його дослідження та способи прикладного використання знань про нього, які вже пройшли певну перевірку життям на предмет відповідності вимогам практики.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концепція ландшафту, що активно опрацьовується фахівцями з різних галузей знань, не лише розкриває значний пізнавальний потенціал при опрацюванні питань фундаментальної науки, але й протягом останніх десятиліть переконливо демонструє можливості ефективного застосування для вирішення ряду проблем у різних сферах практичної діяльності. Одним з промовистих фактів визнання важливості ландшафту в житті суспільства та усвідомлення необхідності взаємодії з ним на засадах сталого розвитку стала Європейська ландшафтна конвенція (ЄЛК) [6] – гнучкий рамковий інструмент, який надає можливість кожній з країн-учасниць інтерпретувати зміст Конвенції у свій спосіб, відповідно до притаманних їй культурно-історичних, правових і дослідницьких традицій, та зосередитися на вирішенні власних проблем, надаючи питанням ландшафту політичного виміру. Саме ЄЛК значною мірою активізувала процес залучення концепції ландшафту до сфери практичної діяльності у багатьох країнах Європи. Не стала винятком і Велика Британія. Однак варто відзначити, що багато заходів щодо менеджменту, захисту та планування ландшафту, запропонованих у ЄЛК, вже різною мірою

застосовувалися у роботі органів державної влади в Англії, Уельсі, Північній Ірландії та Шотландії протягом багатьох років до ратифікації у 2006 році Конвенції Сполученим Королівством. Експерти з Великої Британії зробили значний внесок у розробку проєкту цього договору [7]. Одним з них був професор Майкл Дауер [8], авторитетний британський чиновник з багаторічним досвідом. Він визначив суть Конвенції у дванадцяти тезах, акцентуючи на ключових дієсловах, основними з яких, на його думку, є: визнати ландшафт на законодавчому рівні; інтегрувати ландшафт у всі пов'язані з ним політики (зокрема – у сфері сільського, лісового, водного господарства, транспорту, енергетики, просторового планування), ідентифікувати ландшафти території, дослідити їхній характер та основні його складові; оцінити ландшафти, зазначивши, що покращує, а що погіршує їхні якості та своєрідність; визначити за участі громадськості цілі щодо якості ландшафту; захистити все, що має бути захищене; здійснювати менеджмент усього, що цього потребує, для забезпечення сталості; планувати – діяти на перспективу для поліпшення, відновлення та створення нових ландшафтів; відстежувати зміни ландшафтів з позицій їхнього впливу на характер ландшафтів і на досягнення поставлених цілей щодо якості ландшафтів. На думку Майкла Дауера, перспективне бачення ландшафту через відповідне формулювання цілей щодо його якості є ключовим питанням: доцільно визначити особливості ландшафту, які потребують захисту, управління та планування, та сформулювати такі цілі відповідним чином. Це ключова стикова точка між ландшафтом та територіальним (просторовим) плануванням.

Для імплементації положень Конвенції на замовлення позавідомчого державного органу «Природна Англія» (англ. – *Natural England*), пов'язаного з відповідальним за ре-

алізацію ЄЛК Департаментом з питань довкілля, продовольства та розвитку сільських територій (англ. – *Department for Environment, Food and Rural Affairs*), розроблено «Настанови щодо імплементації Європейської ландшафтно-конвенції» [9], призначені для використання широким колом суб'єктів: органами державної влади, державними та громадськими організаціями, органами місцевої влади, компаніями та великими землевласниками тощо. У цих настановах наголошується на тому, що ландшафт є цілісним утворенням, він є місцем і результатом складної взаємодії природних, культурних, а також перцепційних чинників, пов'язує минуле з сьогоденням та є проявом своєрідної коеволюції природних фізичних процесів та впливів з боку людини. Зазначається, що ландшафт є динамічним, постійно змінюється, але й водночас він відображає певну неперервність, пов'язуючи минуле з сучасним та майбутнім. З ним пов'язана множина значень та цінностей – матеріальних та нематеріальних. Ландшафт впливає на ідентичність людей – національну, регіональну, місцеву та особисту. Він є середовищем проживання людини і у фізичному сенсі, і у ментальному – через множину спогадів та асоціацій. Ландшафт надає низку благ, важливих для життя людини та її добробуту. Ключову увагу приділено змінам ландшафту, вони мають бути керованими. Саме бачення ландшафту під таким кутом зору надає належну просторову основу для менеджменту таких змін у формі відповідних стратегій, політик та планів. Як надійна наукова основа для отримання знань про ландшафти території пропонуються апробовані протягом багатьох років методологічні підходи щодо оцінювання характеру ландшафту (англ. – *landscape character assessment*) та характеристики історичного ландшафту (англ. – *historic landscape characterisation*), які часто працюють у своєрідній зв'язці.

Методологія оцінки характеру ландшафту, що на цей час використовується й у багатьох інших країнах, має виражений британський культурний контекст, значною мірою обумовлений особливостями розвитку ідей збереження ландшафту, охорони та планування сільської місцевості, охорони природи та розвитку практики планування у цілому [7]. Специфіка ідеї збереження ландшафту у Британії пов'язана з традиційно великим культурним значенням сільських теренів на батьківщині промислової революції, пов'язаного значною мірою з укоріненістю в суспільстві ідеалів епохи романтизму щодо сільської місцевості як взірця ідеалів краси. Сільські ландшафти стали частиною національної ідентичності британців. Паралельно зі зростанням рекреаційного значення цих територій зростала суспільна стурбованість щодо їх збереження. Це знайшло відображення й у принципах створення протягом другої половини ХХ ст. значної частини природоохоронних територій у Великій Британії (національні парки та території виняткової природної краси (англ. – *areas of outstanding natural beauty*), які за класифікацією Міжнародного союзу охорони природи належать до категорії V – ландшафт, що перебуває під охороною. Відображенням великого значення сільських територій у житті британського суспільства було створення відповідних державних інституцій, що сфокусувалися на вирішенні проблем цих територій, зокрема за допомогою інструментарію планування, який потребував належної просторової та інформаційної основи для прийняття рішень. Концепція ландшафту розпочала шлях своєї практичної реалізації у Великій Британії саме з сільських теренів, зокрема зі створення зазначених природоохоронних територій. Показовим фактом у цьому сенсі є поєднання на державному рівні питань охорони природи і розвитку сільських територій: вже згаданий

позавідомчий державний орган «Природна Англія» був створений у 2006 році, відповідно до Закону про природне довкілля та сільські громади (англ. – *Natural Environment and Rural Communities Act*) [10], за рахунок об'єднання з повним збереженням повноважень двох державних органів – «Англійська природа» (англ. – *English Nature*) та Агенції з розвитку сільських територій (англ. – *Countryside Agency*). У його компетенції згідно до положень цього Закону поряд з питаннями охорони природи і захисту біорізноманіття перебувають і проблеми охорони і поліпшення ландшафтів.

Найбільш видимі зміни у змісті концепції ландшафту у процесі її практичного застосування у Великій Британії відбулися протягом 1970-1990-х років. Вони значною мірою пов'язані з діяльністю державних органів, відповідальних за питання розвитку сільських територій та охорони природи, – ці державні агенції були ініціаторами і водночас активними учасниками практичнозорієнтованого ландшафтознавчого дискурсу та всіляко підтримували опрацювання наукових засад дослідження ландшафту з метою подальшого їх використання для ефективного вирішення конкретних завдань. Варто зазначити, що у цьому дискурсі з кінця 1980-х важливе місце починають відігравати ідеї щодо сталого розвитку. Протягом 1970-1990-х років у дослідженні ландшафтів спостерігаються тенденції у зміщенні основної уваги з суто ціннісних аспектів (перш за все естетичних), підкріплених посиленням використання кількісних методів, на власне дослідницькі: простіше кажучи, з питання, який ландшафт «кращий» чи «гірший», на те, яким він є взагалі. Прийшло усвідомлення факту, що концепція ландшафту не має обмежуватися лише краєвидом, бо для належного управління територією необхідно враховувати і інші чинники, які мають відношення до його природних, культурних та

пов'язаних зі сприйняттям ландшафту аспектами. Також набула ваги у науковому середовищі точка зору, що потрібно належним чином брати до уваги суб'єктивність сприйняття ландшафту, з чого випливає, що думка експертів більше не може бути визначальною при оцінюванні сприйняття ландшафту – воно має проводитися за участі інших зацікавлених сторін, насамперед – місцевого населення [11].

Результатом зазначених змін стали підходи до оцінювання характеру ландшафтів, вперше представлені у методичних виданнях, створених за підтримки уповноважених державних органів у Англії та Шотландії наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Вони доопрацьовувалися і удосконалювалися. Актуальні на даний час загальні методологічні засади оцінювання характеру ландшафту, детальний алгоритм проведення дослідження та основні сфери практичного застосування було представлено у 2002 р. у «Настановах з оцінювання характеру ландшафту Англії та Шотландії» [12], пізніше в узагальненому вигляді з невеликими уточненнями їх подано у методичному виданні «Підхід до оцінювання характеру ландшафту» (2014) [13]. В методології оцінювання характеру ландшафту чітко розрізняється дослідження характеру ландшафту (ідентифікація, картографування, класифікація і опис) та власне подальше його оцінювання (англ. – *evaluation*), пов'язане з певними ціннісними судженнями у контексті прийняття рішень щодо розвитку території.

Згадані методичні роботи звертаються до відомого визначення ландшафту, поданого у Європейській ландшафтній конвенції – як території, як її сприймають люди, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та/або людських чинників. Проте у загальній канві цього визначення пропонується значно глибше бачення ландшафту (рис. 1), яке відображає його складність і багатогранність.

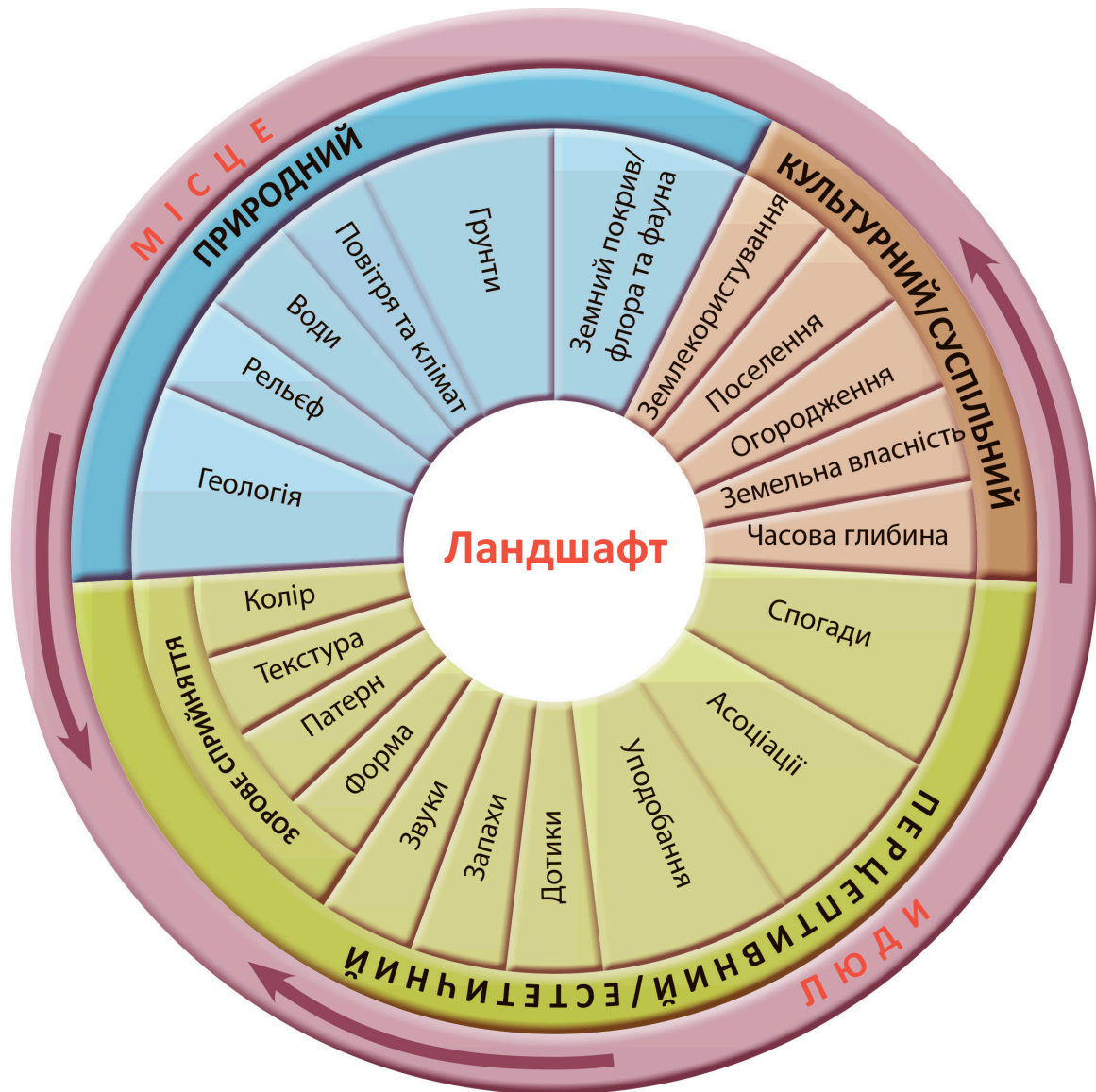

Рис. 1. Ландшафт у методології оцінювання характеру ландшафту (за [13])

Ландшафт тут представлений як загальне, позарангове поняття, що дає можливість проводити оцінювання характеру ландшафту на різних просторових рівнях. Характер ландшафту у зазначених методичних посібниках постає як виражений, впізнаваний та стійкий патерн елементів ландшафту, що власне й робить один ландшафт відмінним від іншого. Ключовими поняттями також є типи характеру ландшафту (англ. – *landscape character types*) та території з певним характером ландшафту (англ. – *landscape character areas*). Відповідно до логіки оцінювання характеру ландшафту останні є індивідуальними виділами з вираженим характером ландшафту і вміщують різні

«типи характеру ландшафту», що мають типологічний зміст і зустрічаються у межах різних територій з певним характером ландшафту.

Оцінювання характеру ландшафту, на думку авторів цього підходу, має низку переваг порівняно з іншими методичними аналогами: створює надійну фактологічну базу, прив'язану до конкретної території; надає потрібні вихідні дані у необхідному масштабі для обґрунтування ряду рішень; пропонує цілісне бачення території; представляє узгоджену просторову структуру територій/типів характеру ландшафту, до яких можуть бути застосовані різні варіанти політик та рішень; інтегрує суспільні, культурні та природничі

аспекти (наприклад, щодо екосистемних послуг) та забезпечує розуміння того, як певне місце переживається, сприймається та оцінюється людьми; дозволяє визначити ключові характеристики, які разом створюють відчуття місця та унікального характеру території.

Оцінювання характеру ландшафту з певними методичними нюансами у рамках відповідних національних програм під егідою уповноважених державних органів здійснено на рівні окремих історичних провінцій Британії – Англії [14], Шотландії [15], Північної Ірландії [16] та Уельсу [17] (в Уельсі використовується дещо відмінна методологія – LANDMAP) у базовому масштабі 1: 250 000. Результати таких робіт представлені у вигляді карт, зокрема цифрових в ГІС, та у своєрідних комплексних профілях кожного індивідуального виділу. Так, для Англії у межах її 9 регіонів визначено 159 таких територій з відповідним характером ландшафту. Окрім інформації щодо природних та культурних ландшафтоформувальних чинників, загальних ландшафтних особливостей території, специфіки змін ландшафтів та їхніх рушіїв, у межах цих профілів територій розкрито стан і перспективи поліпшення екосистемних послуг, пов'язаних з ландшафтами території, визначено основний перелік проблемних питань у контексті реалізації принципів збалансованого розвитку та подано пропозиції щодо шляхів їх вирішення – через конкретні рішення у сфері наукових досліджень, освіти, охорони, збереження та менеджменту ландшафтів. Профіль кожної території можна розглядати як своєрідну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у сфері охорони, збереження, планування, розвитку, менеджменту територій. Результати дослідження на національному/регіональному рівні є основою для оцінки характеру ландшафту на нижчих рівнях – графств у масштабі близько

1:50 000, районів – 1:25 000-1:10 000, окремих місць – у масштабі 1:2500 і крупніше [13]. Дослідження щодо оцінки характеру ландшафту на практиці активно проводяться не лише на рівні окремих одиниць адміністративно-територіального устрою. Наприклад, такі дослідження є необхідними для визначення територій з ландшафтами, що потребують охорони (англ. – *protected landscapes*) – національних парків та територій виняткової краси [18]. Існує загальна практика повторного проведення оцінки характеру ландшафту на окремих територіях для відстежування змін ландшафтів території.

Для великомасштабного вивчення міських ландшафтів Інститутом ландшафту підхід до оцінки характеру ландшафту адаптовано до специфіки саме цих ландшафтів і представлено у дослідженні «Оцінювання характеру міського ландшафту» [19]. Обґрунтована модель міського ландшафту, побудована за тими самими принципами, що й модель ландшафту зображена на рис.1. Проте замість природних чинників тут розглядаються фізичні, до складу яких окрім традиційних природних складових входять: вуличний пейзаж (англ. – *street-scapes*), патерни міської забудови з мережею вулиць, лінія горизонту у міському просторі, відносний розмір будівельних форм та ареали їхнього поширення, зелена інфраструктура, архітектура, будівельні матеріали та ін. З-поміж культурних/суспільних складових з'являється культурне самовираження (англ. – *cultural expression*) – місцеві мешканці як носії певної культури і вплив їхніх культурних традицій на будівельне середовище. До естетичних та перцепційних складових додано: «зрозумілість» урбаністичного середовища (англ. – *legibility*), пов'язану зі здатністю його «читати» для орієнтування у ньому, сприйняття перебування у межах місця та переміщення через нього, що часто пов'язується з кількістю

людей навколо та щільністю руху транспорту, стан міського ландшафту з точки зору його зовнішнього вигляду, якості, залученості до певних видів діяльності.

Враховуючи острівне розташування Великої Британії, підхід оцінювання характеру ландшафту адаптовано також і до ландшафтів, що охоплюють припливно-відпливну зону узбереж та прибережні акваторії, його подано у підготовленому на замовлення «Природної Англії» посібнику «Підхід до оцінювання характеру прибережного ландшафту» (2012) [20]. До розгляду прибережних ландшафтів додано нові складові, що відображають їхню специфіку порівняно з ландшафтами суші, зокрема: водну поверхню і товщу, морське дно та його рельєф, припливно-відпливні процеси, суспільно-культурні чинники, пов'язані з використанням ресурсів узбереж, об'єкти, що мають історико-культурну цінність. Такі дослідження за підтримки держави здійснено на національному рівні – в Англії [21], Шотландії [22], Уельсі [23] та Північній Ірландії [24].

Оцінювання характеру ландшафту тісно пов'язане, як вже зазначалося, з роботами щодо характеристики історичного ландшафту (англ. – *historic landscape characterisation*). Засади характеристики історичного ландшафту розроблялися фактично паралельно з підходами до оцінки характеру ландшафту. Саме взявши до уваги основні принципи оцінювання характеру ландшафту, позавідомчий державний орган «Англійська спадщина» (англ. – *English Heritage*, зараз – *Historic England*) на початку 1990-х скорегував підходи до історичної характеристики ландшафту у бік відходу від вивчення окремих місць та пам'ятників до історичного ландшафту у цілому [25]. Характеристика історичного ландшафту здійснюється у контексті певної часової глибини та ходу історії, акцентує на впливах, яких ландшафт зазнав внаслідок діяльності людини, та

на довготривалих його змінах. Інформація, отримана у процесі цих робіт, є важливою для повноцінної реалізації оцінювання характеру ландшафту – при відображенні культурних і суспільних чинників його формування. У свою чергу характеристика історичного ландшафту потребує надійної природничої основи. З 1993 р. історична характеристика ландшафту отримала підтримку уряду і в рамках національної програми проводиться в усіх графствах Англії [26], з 1998 р. – Уельсу [27].

Методологія оцінки характеру ландшафту задіяна у методичних розробках щодо оцінки впливу людини на довкілля, одними з найбільш значущих з-поміж них є «Посібник з оцінки впливу на ландшафт та візуальне середовище» (2013) [28] та «Підхід до оцінювання чутливості ландшафтів – для підтримки просторового планування та управління земельними ресурсами» (2014) [29].

Підходи до оцінки впливу на ландшафт та візуальне середовище [28] розроблено Інститутом ландшафту і Інститутом менеджменту та оцінки навколишнього середовища – за підтримки рядових профільних органів Англії, Уельсу та Шотландії. Розроблена методика має широке призначення, зокрема передбачено можливість її вмонтування у визначену законодавством процедуру оцінки впливу на довкілля (англ. – *environmenral impact assessment*), яка дає оцінку певних проєктів розвитку території з позицій їхнього впливу на навколишнє середовище, зокрема у контексті сучасних змін клімату. Результати оцінки характеру ландшафту, у тому числі щодо міських і приморських ландшафтів, у межах оцінки впливу на ландшафт та візуальне середовище дають можливість зафіксувати своєрідний базовий рівень стану ландшафтів для аналізу їхніх можливих змін за різних сценаріїв господарського розвитку території чи прибережної акваторії.

Методику оцінювання чутливості ландшафтів [29] опрацьовано за ініціативи «Природної Англії» та за участю її відповідників в Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії. Слід зазначити, що підходи до оцінювання чутливості ландшафтів та до оцінки впливу на ландшафт і візуальне середовище є методологічно сумісними. Їхні основні відмінності пов'язані з різницею у сфері застосування: якщо вищеразглянутий підхід стосується оцінювання невеликих територій з позицій наслідків конкретних планувальних рішень, то методика оцінювання чутливості ландшафтів є більш універсальною – призначена для забезпечення обґрунтування пов'язаних з територією стратегій, планів та заходів на різних просторових рівнях (від місцевого до національного).

Є також приклади цільового використання підходів до оцінювання характеру ландшафту при проведенні передбаченої законодавством стратегічної екологічної оцінки (англ. – *strategic environmental assessment*), що передбачає аналіз впливу на навколишнє природне середовище програм, стратегій та планів розвитку території, що мають відношення до сільського, лісового господарства, енергетики, промисловості, транспорту, управління водними та земельними ресурсами, містобудування та інших сфер діяльності. Наприклад, за участі державного органу Шотландії з питань охорони природи – «Природна спадщина Шотландії» (англ. – *Scottish Natural Heritage*, тепер – *NatureScot*) – підготовлено методичні рекомендації «Питання ландшафту у стратегічній екологічній оцінці» [30].

Ландшафт займає важливе місце і в ухваленому урядом Великої Британії амбіційному плані «Зелене майбутнє: наш 25-річний план покращення довкілля» [31], що почав діяти з 2018 р. У розділі 2 цього плану «Відновлення природи і поліпшення краси ландшафтів» передбачено удосконалення мережі

національних парків та територій видатної краси, визначення можливостей покращення навколишнього природного середовища у межах вже згаданих 159 територій з особливим характером ландшафту у межах Англії, моніторинг змін характеру ландшафту та його якості [32] з метою покращення ландшафтів для людей, місць та природи.

У поточній редакції (за липень 2021 р.) основного національного планувального документа Англії, прийнятого у 2012 р., – «Зasad національної планувальної політики» (англ. – *National Planning Policy Framework*) [33] – поняття ландшафту зустрічається 16 разів (в основній текстовій частині 11), перш за все щодо його збереження, охорони, відновлення та покращення у контексті загальних напрямів планувальної політики, зваженого і глибоко продуманого проєктування територій, захисту зеленого поясу міст (англ. – *green belt*), запобігання змінам клімату та адаптації до них, охорони і поліпшення стану довкілля. Прикладом методичних робіт, що відображають шляхи впровадження високих комплексних стандартів планування, поданих у «Засадах національної планувальної політики», на практиці є «Національні настанови щодо дизайну. Практичні рекомендації з планування красивих, стійких та успішних місць» (2021) [34]. Згідно цих настанов добре спроєктоване місце обов'язково має відповідати 10 критеріям. Власне характер ландшафту згадується стосовно двох з них – належного інтегрування у навколишній простір (фізичний, соціальний і візуальний) та ідентичності місця, у різних контекстах ландшафт фігурує у більшості з цих критеріїв, зокрема щодо якості природного середовища.

Питання ландшафту у практичній сфері Великої Британії тісно пов'язані також і з іншими важливими питаннями, що є складовими державної політики. З-поміж них варто, перш

за все, відзначити мережі відновлення природи (англ. – *nature recovery network*) [35]. Серед завдань їхнього створення зазначено сприяння зростанню стійкості ландшафтів до кліматичних змін, поліпшення якості і збереження природного довкілля та історичного середовища у межах певних ландшафтів. Зв'язок з ландшафтами простежується і при створенні зеленої інфраструктури [36], яка має сприяти поліпшенню ландшафтів, відновленню чи увиразненню їхнього характеру на місцевому рівні, підсиленню відчуття місця та краси природи. А екомережі [37] розглядаються як важлива складова екологічної стійкості території у межах ландшафту у тісному взаємозв'язку з його характером.

Висновки. Велика Британія має значний досвід залучення та ефективного використання концепції ландшафту у сфері практичної діяльності. Додатковим стимулом цього процесу стала ратифікація країною Європейської ландшафтної конвенції у 2006 р., хоча задовго до цього завдяки результативним взаємодіям між науковим експертним середовищем та уповноваженими, головним чином, з питань охорони природи та розвитку сільських територій, органами державної влади вдалося питання ландшафту долучити до практики прийняття управлінських рішень. Науковим фундаментом представлення ландшафту у практичній сфері з кінця 1980-х років стала методологія оцінювання характеру ландшафту. На сьогодні, адаптована зокрема і до міських ландшафтів та ландшафтів узбереж, вона наскрізно проходить через різноцільові методичні документи у багатьох сферах практичної діяльності, що мають зв'язок з територією. Представлений за її допомогою характер ландшафту став складовою численних стратегій, політик і планів на різних рівнях адміністративно-територіального устрою держави, що забезпечує необхідне врахування

при прийнятті рішень ландшафтних особливостей території у комплексному поєднанні природних, соціокультурних і перцепційних складових.

Новизна дослідження. У результаті проведеного дослідження виявлено особливості реалізації концепції ландшафту у сфері практичної діяльності Великої Британії, пов'язані зокрема з її культурно-історичними, правовими і дослідницькими традиціями. Розкрито практичний потенціал цієї концепції для вирішення широкого діапазону проблемних питань, що стоять перед британським суспільством у контексті збалансованого розвитку.

Бібліографічні посилання

1. Grodzynskyi M.D. (2005). Understanding Landscape: Place and Space. In two volumes. Kyiv: Kyiv University Press House. Vol.1. 431 p., Vol.2. 503 p. [In Ukrainian]. [Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: Місце і простір. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – Том.1. – 431 с., Т.2. – 503 с.]
2. Grodzynskyi M.D. (2014). Landscape Ecology: The textbook. Kyiv: Znannia. [In Ukrainian]. [Гродзинський М.Д. Ландшафтна екологія: Підручник. – К.: Знання, 2014. – 550 с.]
3. Kruhlov I.S. (2020) Transdisciplinary geoecology. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. 292 p. [Круглов І.С. Трансдисциплінарна геоєкологія: Монографія. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. – 292 с.]
4. Methodology for integration the environmental component of development into the spatial planning of Ukraine (regional level) (2016) / H.V. Ailikova, O.H. Golubtsov, S.A. Lisovkyi, Ye.O. Maruniak et all. Ed. L.H.Rudenko. Kyiv. 80 p. [Методика інтеграції екологічної складової розвитку у просторове планування України (регіональний рівень) / Г.В.Айлікова, О.Г.Голубцов, С.А.Лісовський, Є.О. Маруняк та ін. / За ред. Л. Г. Руденка. – К. : Реферат, 2016. – 80 с.]
5. Integration of environmental requirements into spatial plans of communities (guidelines) (2020) / H.V. Ailikova, O.H. Golubtsov, T.V.Kryshchop, S.A. Lisovkyi, Ye.O. Maruniak et all. Ed. L.H.Rudenko. Kyiv. Institute of Geography of

- the National Academy of Sciences of Ukraine. 168 p. [Інтеграція екологічних вимог в просторові плани громад (методичні настанови) / Г.В.Айлікова, О.Г.Голубцов, Т.В.Криштоп, С.А.Лісовський, Є.О.Маруняк та ін. / Під ред. Л.Г.Руденка. Київ: Інститут географії НАН України, 2020. – 168 с.]
6. Europe Landscape Convention. Available at: <https://www.coe.int/en/web/landscape/text-of-the-european-landscape-convention>
  7. Herlin I. S. Exploring the national contexts and cultural ideas that preceded the Landscape Character Assessment method in England. *Landscape Research*, 2016, Vol. 41, N° 2, 175-185. DOI: 10.1080/01426397.2015.1135317
  8. Dower M. The European Landscape Convention - its origins, focus and relevance at European level to land use and landscape planning. The European Landscape Convention and its relevance to land use and landscape planning. Landscape Character Network Workshop. 29th January 2008 Austin Court, Birmingham, 9-14.
  9. Guidelines for Implementing the European Landscape Convention. Part 1: What does it mean for your organisation? 16 p. Part 2: Integrating the intent of the ELC into plans, policies and strategies. 40 p. Part 3: Preparing an ELC action plan. Prepared for Natural England by Land Use Consultants. April 2009. London. Available at: <http://publications.naturalengland.org.uk/publication/6361194094919680?category=31019>
  10. Natural Environment and Rural Communities Act 2006. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/16/part/1/chapter/1>
  11. Jensen, L.H. (2006). Changing conceptualization of landscape in English landscape assessment methods. In B. Tress, G. Tres, G. Fr, P. Opdam (Eds.), *From landscape research to landscape planning: Aspects of integration, education and application*. Series: Wageningen UR frontis series. Vol. 12, XI, 434 p. Available at: <https://edepot.wur.nl/119328>
  12. Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland. Guidance for England and Scotland (2002). Prepared on behalf of The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage. by C. Swanwick Department of Landscape University of Sheffield and Land Use Consultants. 84 p. Available at: <https://www.nature.scot/sites/default/files/2018-02/Publication%202002%20-%20Landscape%20Character%20Assessment%20guidance%20for%20England%20and%20Scotland.pdf>
  13. An Approach to Landscape Character Assessment. October 2014. Christine Tudor, Natural England. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/691184/landscape-character-assessment.pdf
  14. National Character Area profiles. Natural England. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/national-character-area-profiles-data-for-local-decision-making/national-character-area-profiles>
  15. Scottish Landscape Character Types Map and Descriptions. NatureScot. Available at: <https://www.nature.scot/professional-advice/landscape/landscape-character-assessment/scottish-landscape-character-types-map-and-descriptions>
  16. Northern Ireland Regional Landscape Character Assessment. Northern Ireland Environment Agency. Available at: <https://daerani.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=3fdf82b3e41e44a1bb86a542dfb67d97>
  17. National Landscape Character Areas. Natural Resources Wales. Available at: <https://naturalresourceswales.gov.uk/evidence-and-data/maps/nlca/?lang=en>
  18. Guidance for Assessing Landscapes for designation as National Park or Area of Outstanding Natural Beauty in England. Natural England (updated June 2021). Available at: https://consult.defra.gov.uk/natural-england/suffolk-coast-and-heaths-aonb/supporting_documents/Guidance%20for%20assessing%20landscapes%20for%20designation%20as%20National%20Park%20or%20AONB%20in%20England.pdf
  19. Townscape Character Assessment. Technical Information. Landscape Institute. Note 05/2017. Revised April 2018. Available at: <https://landscapewpstorage01.blob.core.windows.net/www-landscapeinstitute-org/2018/04/tin-05-2017-townscape.pdf>
  20. An Approach to Seascape Character Assessment (2012). Natural England Commissioned Report NECR105. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/396177/seascape-character-assessment.pdf
  21. Seascape assessments for North East, North

- West, South East, South West marine plan areas (MMO1134). Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/seascape-assessments-for-north-east-north-west-south-east-south-west-marine-plan-areas-mmo1134>
22. Coastal Character Assessment. NatureScot. Available at: <https://www.nature.scot/professional-advice/landscape/coastal-character-assessment>
  23. Marine Character Areas. Natural Resources Wales. Available at: <https://naturalresources.wales/evidence-and-data/maps/marine-character-areas/?lang=en>
  24. Northern Ireland Regional Seascape Character Assessment. Northern Ireland Environment Agency. Available at: <https://www.daera-ni.gov.uk/publications/northern-ireland-regional-seascape-character-assessment>
  25. Dabaut N., Carrer F. Historic Landscape Characterisation: Technical Approaches Beyond Theory *Landscapes* 2020, Vol. 21, N°. 2, 152–167. DOI: 10.1080/14662035.2020.1993562
  26. Historic Landscape Characterisation. Historic England. <https://historicengland.org.uk/research/methods/characterisation/historic-landscape-characterisation/#background>
  27. Historic Landscape Characterisation. Gwynedd Archaeological Trast. Available at: <http://www.heneb.co.uk/hlc/hlc.html>
  28. Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment (2013). 3d ed. Landscape Institute and Institute of Environmental Management & Assessment. 169 p. Available at: https://www.torbay.gov.uk/media/15326/68-guidelinesforlandscapeandvisualimpactassessment-_3rd-edition_2013.pdf
  29. An approach to landscape sensitivity assessment – to inform spatial planning and land management. October 2014. Christine Tudor, Natural England. 56 p. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/817928/landscape-sensitivity-assessment-2019.pdf
  30. Landscape Considerations in Strategic Environmental Assessment. 2017. NatureScot. Available at: <https://www.nature.scot/sites/default/files/2017-09/Guidance%20-%20Strategic%20Environmental%20Assessment%20-%20Landscape%20Considerations.pdf>
  31. A Green Future: Our 25 Year Plan to Improve the Environment. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/25-year-environment-plan>
  32. Landscape quality: A rapid review of the evidence. Defra Science Advisory Council. Simin Davoudi and Elizabeth Brooks. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/856739/defra-sac-landscape-quality-review.pdf
  33. National Planning Policy Framework. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/national-planning-policy-framework--2>
  34. National Design Guide. Planning practice guidance for beautiful, enduring and successful places. Ministry of Housing, Communities and Local Government. January 2021. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/national-design-guide>
  35. Nature Recovery Network. Policy paper. Updated 12 April 2022. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/nature-recovery-network/nature-recovery-network>
  36. Introduction to the Green Infrastructure Framework - Principles and Standards for England. Natural England. Available at: <https://designated-sites.naturalengland.org.uk/GreenInfrastructure/Home.aspx>
  37. Terrestrial and freshwater Resilient Ecological Networks: a guide for practitioners in Wales. Natural Resources Wales. March 2021. NRW Evidence Report No. 483. Garrett HM, and Ayling SC. Available at: <https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/693356/resilient-ecological-networks-practitioner-guide.pdf?mode=pad&rnd=132612537900000000>